

A Márai-kutatás legújabb eredményei

FRIED ISTVÁN ÉS LŐRINCZY HUBA ÚJABB KÖNYVEI

Sajátos helyzetben vannak Márai Sándor életművének kutatói: úgy kell eleget tenniük szakmájuk követelményeinek, a szakmai kihívásoknak, hogy az életmű egészét még nem ismerhetik. Máraitól újabb és újabb szövegek látnak napvilágot, csak a legutóbbi időszakban olvashattuk például a *Kedves Tibor!* címmel kiadott, Simányi Tiborhoz írott Márai-leveleket, ez a gyűjtemény többek között a levelek és a kései *Napló* egymáshoz való viszonyának kérdését veti fel, hiszen a levelek egy részében majdhogynem szó szerinti egyezéseket találunk a *Napló* szövegével, s szinte a mostani írás megszületésével egy időben jelent meg az *Ami a Naplóból kimaradt* című sorozat 1953–1954–1955-ös bejegyzéseket tartalmazó kötete, ez a sorozat már pusztán létével is a Márai-szövegkiadás legfontosabb kérdését érinti, azt, hogy mi az egymáshoz való viszonya *Napló* címmel ismert szövegeknek és az *Ami a Naplóból kimaradt* címmel megjelentetett feljegyzéseknek. Ha Márai optimálisnak tekinthető helyzetben élte volna életét – tudjuk, ez nem volt így –, akkor *Napló*ját terjedelmi korlátok nélkül jelentette volna meg, s a *Napló* szövegeként azt ismernénk, amit annak szánt, így a többi szöveget dokumentumnak, nyersanyagként tekinthetnénk. De hát a terjedelmi korlátok mindig közbeszóltak egy-egy *Napló*-kötet megjelentetésébe, ezért nem tudjuk, milyen lett volna a szerző elképzelése szerinti *Napló*, mit tekintett „főszövegnek”, s mit dokumentumnak, ennek következtében viszont valamennyi bejegyzést a *Napló* részének kell tekintenünk, még hozzá abban a sorrendben, ahogy Márai azokat rögzítette, a mostani kiadói gyakorlatot tehát semmiképpen nem tarthatjuk megfelelőnek. S akkor még nem beszéltünk a korabeli sajtóban megjelent, filológiaiilag feltáratlan írások tömegéről... Úgy gondolom, az olvasó és a kutató is joggal kérdezheti: mit tehet ebben a helyzetben az a tudós, aki éppen Márai Sándor életművének kutatására szánja élete és tudósi tevékenysége jelentős részét? Mielőtt a feltett kérdésre megpróbálnék választ adni, utalnom kell arra, hogy hasonló „állapotok” más életművek ismertsége vagy ismeretlensége kapcsán is előfordultak, példákat említek csupán, éppenséggel a Márai által rendkívüli módon becsült Krúdy Gyula hatalmas terjedelmű életművének egy részét máig nem ismerjük, József Attila életművének kutatói hivatalosan sokáig nem vehettek tudomást a *Szabad ötletek jegyzékéről*, s tulajdonképpen a Németh László-kutatás is egy elhibázott életműkiadás alapzatán indult meg, hozzávetőlegesen pontos kiadás körvonalai valójában még most sem látszanak...

Mindezek után visszatérek a már felvetett kérdéshez: mit tehetnek Márai-kutatói abban a helyzetben, hogy nem ismerik-nem ismerhetik valamennyi Márai-szöveget, amit pedig ismernek, annak egy részét

Argumentum Kiadó
Budapest, 2002
202 oldal, 1800 Ft

sem azok között a keretek között ismerik, amelyek közé valójában kapcsolódnak. Azt hiszem, azt, amit Fried István és Lőrinczy Huba is tett, illetve tesz: pontosan körülhatárolt témákat a teljesség igénye szerint feltárják, ugyanakkor jelzik eredményeik kapcsolódását is egyfajta nagyobb egészhez. Fried István magát a problémát így jelzi: „Kitérőképpen csak utalni szeretnék arra, hogy a Márai-életműkiadás, valamint a Márai-kutatás úgy indult meg, hogy nem előzte meg számottevő filológiai feltárás: mind a Márai-életrajz, mind a Márai-szövegkiadás (néhány kivételt leszámítva, így Rónay László első Márai-könyvét kiemelve) lényegében magának az írónak, olykor természetesen egymással ellentmondó kijelentéseire épített. Ami viszont azt eredményezte, hogy vagy egy-egy Márai-műnek nyilvánvalóan önmagában is tanulságos értelmezéséből vont le a kutató nemegyszer talán túlságosan is messzemenő következtetéseket, alig lévén tekintettel a 'konkordanciákra', amelyek erősíthették, de módosíthatták is a dolgozat téziseit ... vagy olyan előfeltételezések szerint készült egyik-másik tanulmány, amely nem volt tekintettel sem a Márai-életmű erősen változó státusára a különböző korszakokban (nem rendelkezvén sem megbízható kronológiával, sem az egyes szövegváltozatok egybevetéséből eredeztethető ismeretekkel). Ennek következtében a lassan feltáruló Márai-oeuvre értelmezése, kanonizációja legfeljebb részlegesnek nevezhető.” A Márai szépprózai alkotásait elemző Lőrinczy Huba bizonyára éppen ezért igyekszik biztos alapzatot teremteni a maga vizsgálódásainak, ahogy írja, figyelme két okból fordult az éppen vizsgált regények felé: „Izgatta egyrészt: jogos-e, méltányos-e az a többé-kevésbé szigorú megítélés, amelyben e művek eddig részesültek, tudván tudta másrészt: ha a tán nem is oly távoli jövőben szintézist szeretne készíteni Márai regényeiről (márpedig eltökélt szándéka ez), egyetlen, akár a legsikerületlenebb nagyepikai alkotás analízisét sem takaríthatja meg.” A biztos vonatkoztatási rendszer kialakításának kényszerét jól jelzi, hogy mindkét szerző fontosnak tartotta egy olyan fejezet kidolgozását, amelyikben eredményeit a Máraival kapcsolatos tudás egészéhez kapcsolta. Lőrinczy Huba ezt az alapvetést kötele bevezető tanulmányában, *A szegények iskolája* – s voltaképpen Márai világgépének – elemzésével végezte el, Fried István pedig az „utolsó szó jogán” írott tanulmányában többek között kérdések hatalmas zuhatagával mutat rá a Márai-kutatás feladataira, s így ejt szót többek között arról is, hogy kutatási eredményei miképpen viszonyulnak-viszonyulhatnak egy jövődéli Márai-monográfiához: „...az ismert, az általában elfogadott vagy vitatott Márai-portrétól eltérően igyekeztem fölvázolni egy pályaképet, amely természetszerűleg nagyon hiányos, hiszen nincsen szó nagyon-nagyon fontos alkotásokról, kapcsolódásokról, az emigrációs évekről, de amely mégis kirajzol egy pályarajz-lehetőséget, ezáltal nem a legolvasottabb művek segítségével” – írja. Láttuk, más vonatkozásban, de Lőrinczy Huba is egy Márairól írandó szintézis tervét jelezte...

Talán az eddigiekből is kitetszően Fried István kötete mozaikszerűen építkezik, a tárgyalt témák, területek belső ideje az, amire a kötetben közölt írásait felfűzi. Az írások között találunk remek filológiai jellegűeket – idekapcsolom a Márainak a(z erdélyi) *Napkeletben*, aztán a *Genius*ban való szereplését elemző írásokat, idekötdök a Márai Kisfaludy Társasághoz való viszonyát elemző írás is, általánosabb érvényűek a Márai (ön)kanonizációját, a tűnő személyiséghez való viszonyát, aztán pedig *A Vidali hagyatéka* címmel jelzett, megíratlanul maradt regényt „elemző” írások. A *Naptárcsere* című Márai-írást tág filológiai kontextusba helyezi, ezután mutat rá, ha lehet így mondani, arra a szerepre, amit ez az írás Márai prózapoétikájában és világgépének megmutatásában betölt: „Az 1930-as esztendő Máraiját többek között (a nyelv kiüre-

sedésének, frázisosá válásának folyamata mellett) elsősorban az önmagával azonos élet megteremthetősége foglalkoztatta. Polgárvallomásaiban, nemcsak az *Egy polgár vallomásaiban*, nem annyira a 'hasznos cselekedet' lehetőségét kereste, hanem az autonóm személyiség őrzésének, kibontásának esélyeit latolgatta. Idekapcsolható megannyi kisebb írása a társasági élet formalitásáról, a hajdan tartalmasabb társasági együttlétek hirtelenedéséről. S mindezzel szoros összefüggésben a formák értékvesztéséről. A *Naptárcsere* a konvenciókba fúló életet jeleníti meg: hogy lezárul egy szakasz, egy esztendő, mód nyílna a változtatásra. Márai írása az előbb vívódó, ám személyesnek hitt érdekét föl nem adó beszélő ironikus rajzát adja, miközben a 'modern idők' látszatevékenységében buzgó személyiséggel járhatja be a megszokott utat: a naptár majd ismét betelik 'fontos' és 'sürgős' ügyekkel, amelyekről néhány hónapos távlatból derül ki, mennyire nem azok." Máraiban sokan a személyiség integritásának egyik legjelentősebb védelmezőjét látjuk. Ha mások nem, akkor a *Napló* majd pedig az *Ami a Naplóból kimaradt...* szövegei pontosan megmutatják, mennyire tisztán, elfogulatlanságotól mentesen látta korát. Fried István is idézi Márai *Napló*-beli bejegyzését: „Az idő, amelyben élünk: már nem kapitalizmus, nem is szocializmus, már nem 'posztindusztriális' idő – valami más. Ahogy a történelem már 'poszteurópai'” – s így tovább. Kérdés ennek kapcsán, hogy mindannak, amit megélt, Márai látta-e, érezte-e az úgymond prózapoétikai következményeit. Fried István a felmerülő kérdésre így válaszol: „A maga rokon- és ellenszenvai a leginkább arra szorítkoznak, hogy állandó olvasmányaivá, hivatkozási forrásaivá váló szerzőit sűrűn emlegeti. Tolsztoj, Jókai, Arany János (Proust mellett) nem szűnő fényel ragyogja be amerikai olvasmányélményeit, mindebből aligha volna tanácsos változó prózafelfogására következtetni, vagy éppen öregkori konzervativizmusát emlegetni”. Igaz, Fried hozzáteszi mindehhez, hogy ezt az utóbbit sem lehet egészen kizárni...

Márai prózájának karaktere, sőt, a modernséghez való viszonya foglalkoztatja Lőrinczy Hubát is. Az írásaihoz bevezetőül fűzött jegyzetben megjegyzi, szemben a Viktor Zmegac által jellemzett modern íróval, Márait „hagyományörző, sőt, már-már konvencionális, konzervatív epikusként kell számon tartanunk, olyanként, aki csupán egy-két ponton (s ott is csak igen lazán) érintkezett századának újító törekvéseivel”. Mindezek mellett mégis jelentős író, fontos író, aki ráadásul legjobb műveiben mégis-

csak modern író, ahogy Lőrinczy Huba mondja is. „Miért? További kutatások, elmékedések szükségeltetnek ahhoz, hogy e kérdésre válaszolni lehessen. Meglehet, a Márai-féle modernség az intellektualizmusban, a műfajparodizáló hajlandóságokban, a klaszszikus mintákat, regénytípusokat átalakító törekvésekben létezik. Meglehet...” S meglehet az is, teszem hozzá Lőrinczy Huba fejtegetéseihez, hogy az igazi mű mindig összetettebb, gazdagabb, bonyolultabb annál, hogy elméleti alapvetéseknek megfeleljen. Ezt mutatja meg az a mesteri elemzés is, ahogy *A szegények iskolája* című, egyébként kevesek által olvasott

Savaria University Press
Szombathely, 2002
246 oldal, 1980 Ft

írásból Lőrinczy Huba kibontja Márai világképét. Ennek a világképnek az alapja az a *valójában* modern léthelyzet, amelyikben mind a túlvilági, mind pedig az evilági üdvözülés lehetőségei eltűnnek, valójában a Dosztojevszkij által közvetített jelenség ez, a kilátástalanság és az értelemvesztettség léthelyzetét ki-ki a maga módján igyekezett feloldani, Németh László például az evilági élet fölfokozottságával, Márai pedig – s ennek bemutatására irányul Lőrinczy Huba elemzése – a játéknak a középpontba helyezésével: „A beszélő tanítása szerint – mondja Lőrinczy Huba – az állandó *játék*, legkivált ennek magasrendű formája, az 'átköltés', valamint a 'kisplasztika' művészete (s csakis ez!) biztosíthatja az adott s változhatatlan világon belül a kívülről, a felülemelkedést, teheti elviselhetőbbé az elviselhetetlent, ráadásul a *játék* az alkotásnak egy neme.” Amennyire fontos Lőrinczy Huba előző megállapítása a maga általánosságában, annyira fontos a következő pár mondat a Márai-életmű vonatkozásában: „A *szegények iskolája* a bölcséleti értelmű ironia remeke. Állítva tagad, tagadva állít, elviselhetőnek tételezi az elviselhetetlent, egyedül lehetségesnek az ésszerűtlent. Elfogadva utasítja el a világ berendezkedését. E könyvből az életmű egészére nyílik kilátás, s az esszé egy-egy vonatkozásában – áttételesen – kapcsolódik a környező alkotásoknak, a *Csutorának*, *A szigetnek*, illetve az *Egy polgár vallomásainak* a problematikájához is.” S hogy valóban így van ez, azt Lőrinczy Huba *A mészáros*, *a Bébi vagy az első szerelem*, az *Idegen emberek*, *A sziget*, az *Eszter hagyatéka – Déli szél*, a *Sirály*, *A nővér* és a *Szabadulás* című Márai-regények részletes elemzésével bizonyítja be...

*

Az előzőekben két Márai Sándor életművével foglalkozó tanulmánykötetre, s közös vonásaikra szerettem volna felhívni a figyelmet. A két kötetben közösnek gondolom azt is – bár monografikus igénnyel sem Fried István, sem Lőrinczy Huba nem léphetett fel –, hogy kötetük egy-egy jól sikerült tanulmányával, elemzésével számos fejezetet megelőlegeztek abból a *majdani* monográfiából, nem beszélve arról, hogy írásaik szemléletmódjával is gazdagították a Márai Sándorról való gondolkodást...

Füzi László